

тимчасові. У системі цінностей українського народу сімейні стосунки завжди посідали одне з найголовніших місць. І сьогодні немає серйозних підстав припускати чи передбачати протилежне.

Джерела та література

1. Голод С. И. Социолого-демографический анализ состояния и эволюции семьи. Москва: Статистика, 2008. 24 с.
2. Демографические исследования: республиканский межведомственный сборник научных трудов / Академия наук Украинской ССР, Институт экономики; под ред. В. С. Стешенко. Вып. 14. Киев: Наукова думка, 1990. 135 с.
3. Жук О. Сучасні демографічні процеси в Україні. *Інформаційний бюллетень*. Ужгород, 1997. № 3. С. 15–17.
4. Журженко Т. Старая идеология новой семьи: демографический национализм России и Украины. *Семейные узы: модели для сборки* / ред. С. Ушакин Москва: НЛО, 2004. URL: Zhurzhenko_Tetiana%2FStaraiya_ydeolohyia_novoi_semy_demohrafycheskiy_natsyonalizm_Rossyy_Ukrayn__ru.pdf%3FPHPSESSID%3D6husu8mcu3b1aiuc5tbpfjk8a7&cLen=402101&chunk=true
5. Зацепин В. И. Молодая семья. Київ: Наук. думка, 1991. 114 с.
6. Злотников А. Г. Демографические идеи и концепции. Минск: Право и экономика, 2014. 388 с.
7. Кодекс о браке и семье Украины. Научно-практический комментарий. По состоянию на 1 августа 2000 г. Харьков: ООО «Одиссей», 2000. 496 с.
8. Лібанова Е. М., Аксьонова С. Ю., Бялковська В. Г. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: монографія. Київ: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
9. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т. В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.

Корольова Інна

Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського

УМОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ СІМ'Ї

Анотація. Формування українського інституту сім'ї пройшло складний та тривалий шлях становлення. Традиційні українські цінності змінювалися під тиском історичних процесів, релігії, людських забобонів та численних стереотипів. Особливо вагомим чинником у формуванні української сім'ї було надпотужне бажання кожного українця відповідати нав'язаним соціумом стандартам сімейного життя.

Ключові слова: інститут сім'ї, ментальність, материнство, дитина, виховання.

Abstract. The formation of the Ukrainian family institute has come a long and complicated way. Traditional Ukrainian values have changed under the pressure of historical processes, religion, human prejudices and numerous stereotypes. A particularly important factor in the formation of the Ukrainian family was the overwhelming desire of every Ukrainian to meet the standards of family life imposed by society.

Keywords: family institution, mentality, motherhood, child, upbringing.

Український інститут сім'ї у своєму розвитку пройшов складний еволюційний шлях. На його якості та специфіці відобразилися не тільки історичні події, а ще й численні стереотипи й уявлення громадськості та церкви.

Для нашого суспільства традиційно характерна вагома роль жінки і передовсім матері [9, 458]. Ця традиція формувалася віками і зародилася ще із часів

Середньовіччя, коли стала помітною українська двоїста ментальність, яка поєднала в собі два суперечливі елементи: землеробський та козацький.

Землеробська сутність ментальності українців проявляється у нашій космогонії, в основі якої лежить міф про «земне» походження людини: чоловіка Бог зліпив із землі, а жінку – з тіста. Звідси пріоритет жінки перед чоловіком, що проявляється у формах сватання і шлюбу, системі подружніх взаємин, міфології, фольклорі, демонології. Таке особливе становище жінки вирізняє українців з-поміж інших народів, зокрема і слов'янських.

Козацький же тип нашої ментальності передбачає пріоритет чоловіка як сильної, мужньої людини і «лицаря». За панування цієї складової нашої історичної свідомості спостерігається пониження статусу жінки як символу стабільності та землеробської праці.

Зіткнення обох типів ментальності породили певну конфронтацію, що виявилася через опозиції: «оселя – дорога», «мир – війна», «жінка – чоловік», «стабільність – мобільність», сформувавши такі найтипівіші риси національного характеру українців, як надзвичайно високе почуття трагічного та співпереживання людським стражданням [6, 256]. Ці риси помітно простежуються у ставленні людей щодо власних родин.

Інститут української сім'ї піддавався суттєвому тиску з боку релігій. Ще у давній слов'янській міфології існувала символічна пара – Лада і Ладос, – яка спеціалізувалася на освяченні сімейних уз. Із появою християнства цю роль на себе взяла церква, яка впливала на шлюб та родину через власну систему «врятування душі» – покаєння та сповіді, застосування епітимійних (покаральних) засобів [6, 227].

Неможливо заперечити вплив громадськості на формування інституту української сім'ї, адже славнозвісне «що люди скажуть?» для кожного здавна було вирішальним фактором у прийнятті важливого життєвого рішення, особливо якщо воно стосувалося особистого життя тогочасної молоді.

Люди, які не збиралися одружуватися, наражалися на презирство з боку соціуму. Такі «нахаби» навіть ризикували втратити батьківський спадок [9, 420]. Оточення дивувалося їхньому бажанню безшлюбності, говорили: «Живемо не батьками – помremo не людьми» та «Погана та мати, що не хоче дитя мати». Якщо ж молода родина була бездітною, то винною в цьому вважали саме жінку, яка через свою «гріховність» не може виконати священний обов'язок. Із нещасної всіяко кепкували та насміхалися [4, 188, 169]. Родини без дітей вважалися нещасними, їм зверхньо говорили: «Хата з дітьми – базар, а без них – кладовище» [8, 380].

Сенс свого життя українці традиційно вбачали в дітях. Це почуття варто віднести до найстійкіших імперативів їхнього (традиційного) світобачення [7, 494]. Для повноцінного та радісного життя дитина повинна була обов'язково народитися у шлюбі. Нещасні малюки, які були позбавлені цього, навіть отримували негарне «нелюдське» ім'я [10, 21], що вже говорити про постійні глузування та неповагу з боку оточуючих.

Авторитет тогочасної людини в суспільстві піднімала її належність до сім'ї, а ще більше – главенство в ній [9, 419]. До створення родини дітей готували ще із малих років, розповідаючи страшні історії про те, що «ті парубки й дівки, що

вмирають старі нежонаті й невіддані та не мають дітей, на тім світі не приходять ніколи до неба» [2, 174].

В уявленні українського суспільства кінця XIX – початку XX ст. ідеальна сім'я мала бути обов'язково багатодітною, тому потенційним батькам бажали: «Роди, Боже, жито, пшеницю, а в запічку дітей копицю» [1, 129]. Тогочасний люд був досить прагматичним, тому «вимагав» від молодих не доньок, а синів: «Один син – не син, два сини – півсина, три сини – ото тільки син». П. Чубинський пояснює такий розрахунок необхідністю українців постійно тяжко працювати, з чим краще вправлявся дужий син, водночас донька залишала батьківську домівку одразу після заміжжя [11, 10–11]. Отже, ставлення українців означеного періоду до дітей мало практичне значення: чим більше дітей у родині, тим більше потенційної робочої сили. Саме тому старше покоління не дуже засмучували часті випадки дитячої смертності. Про померлу дитину говорили: «Вмерло – туди йому й путь». Справжнім горем була смерть дорослого працівника: «Як умерла дитина – то щаслива година, а як умерла дружина – то лиха година» [4, 175], адже це ускладнювало господарську діяльність сім'ї.

Як не дивно, народженню у молодій парі близнят не раділи, адже вони розглядалися як кара Божа. «Цю біду Господь наслав на матір за якийсь гріх». Люди думали, що такі діти – носії однієї долі, виступають втіленням подвійності, що пов'язано із негативною семантикою числа два [5, 58].

Не менш цинічно старше покоління ставилося до поодиноких випадків відсутності кохання між молодими: «Хоч і не знаються, а поживуть, дітей на лад заведуть», «Дітки зголублять, як будете жить і розживетесь на них», «Хоч не до душі, як поберуться, дітки будуть – помирять» [3, 15].

Вибір другої половинки теж не завжди базувався на щирих почуттях та емоціях, тут теж переважав практичний підхід. Павло Чубинський пише, що чоловік не може досягти благополуччя без жінки. Для успішного ведення господарства необхідно було одружитися із хазайновитою, фізично здоровою жінкою, яка не боїться роботи: «Жінка хоч корова, аби була здорова» [11, 8].

Отже, вся система шлюбно-сімейної звичаєвості та обрядовості українців, яка сприяла звеличенню шлюбу, родини та одруженої людини, була спрямована на скріплення родини. У міцній сім'ї було зацікавлене передовсім суспільство, оскільки вбачало в ній запоруку не тільки успішності функціонування соціуму, але й держави.

Джерела та література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнограф. нарис : в 2 т. Т. 1. Мюнхен: Укр. вид-во, 1958. 308 с.
2. Гнатюк В. М. Пісня про неплідну матір і ненароджені діти: монографія. Львів: Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1922. 234 с.
3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу: монографія. Київ: Либідь, 2007. 256 с.
4. Кісь О. Р. Жінка в традиційній українській культурі (2-га половина XIX – початок XX ст.): монографія. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2008. 272 с.
5. Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження : в 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Київ: Дуліби, 2008. Т. 1. Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. 400 с.

6. Пономарьов А. П. Українська етнографія: навч. посіб. Київ: Либідь, 1994. 317 с.
7. Присяжнюк Ю. П. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: монографія. Черкаси: Вертикаль, 2007. 640 с.
8. Родильні обряди та звичаї: в 5 т. / ред. Н. К. Гаврилюк. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 4: Українська культура першої половини ХІХ ст. 1006 с.
9. Українці: історико-етнографічна монографія: у 2 кн. Кн. 1. Описне: Українське народознавство, 1999. 528 с.
10. Українці: Свята. Традиції. Звичаї / уклад. І. Коверець. Донецьк: Альфа-Прес, 2004. 304 с.
11. Чубинский П. П. (1839–1884). Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии: очерк. СПб: Тип. Майкова, 1869. 41 с.

Заболотний Євген

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРАВОСЛАВ'Я ЯК ФАКТОР МАНІПУЛЯЦІЙ ІСТОРИЧНИМИ ФАКТАМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ

***Анотація.** У цій статті автором була розглянута проблематика просування проросійських наративів структурами російської православної церкви в Україні в контексті сьогодення, крізь призму історії зроблено акцент на становленні української незалежної церкви.*

***Ключові слова:** російська православна церква, московський патріархат, Православна Церква України, пропаганда.*

***Abstract.** In this article the author considered the issue of promoting pro-Russian narratives, the structures of the Russian Orthodox Church in Ukraine, in the context of today, through the prism of history, emphasizing the formation of an independent Ukrainian church.*

***Keywords:** Russian Orthodox Church, Moscow Patriarchate, Orthodox Church of Ukraine, propaganda.*

Історія україно-московського протистояння, як не дивно, розгорнулася і в площині церкви. Ще від часів прийняття віри христової, як державної релігії, Київ – столиця Руси-України – утвердився як один із потужних центрів православної релігії і культури, зберігаючи не так політичне, як сакральне значення в період роздробленості Руси. Занепад Києва, як політичного центру, стався внаслідок різного роду історичних перепитів, трагічних для української державності, починаючи від навали монгольських орд і закінчуючи сторіччями культурної, ментальної і духовної окупації забородами-московитами.

Переломним у цьому контексті став 1686 рік, коли Москва, всупереч релігійним канонам, фактично розірвала зв'язки з Константинополем, як вселенським центром, цим самим пішовши на розкол церкви, втративши свою легітимність. З того моменту Київська метрополія де-факто стала частиною московської церкви, яка почала позиціювати себе нащадком руських традицій. Саме тоді виникла концепція: Москва – третій Рим, яка мала б з позицій імперіалізму легітимувати загарбницьку політику московії, що проголосила себе збирачем православних земель.

За часів СРСР, в основі якого лежала та ж ідея русизму, всіляко просувалася ідеологема «єдиного радянського народу», де провідну роль віддавали саме російському етносу і його культурі. Проте совети, проводячи широку антирелігійну кампанію, мали на меті насадження власного комуністичного культу, разом